

Басюк Н. А.

*Житомирський державний університет імені Івана Франка
(Житомир, Україна)*

АРТ-ТЕХНОЛОГІЇ У РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Одним з пріоритетних завдань професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи є розвиток емоційного інтелекту як важливого чинника професійного та особистісного зростання і складової професійних компетентностей. Науковці роблять акцент на використанні інноваційних форм, методів, технологій, які, на відміну від традиційних, ґрунтуються на діяльній основі, забезпечують максимальний вплив на всі психічні процеси і здатні викликати глибинні зміни в емоційно-мотиваційній, ціннісній, когнітивній та поведінковій сферах особистості. Впровадження арт-технологій у фахову підготовку здобувачів вищої педагогічної освіти результативно доповнює наявні інноваційні технології і створює емоційно насичене освітнє середовище, що стимулює емоційно-інтелектуальний розвиток і творче самовираження.

Концептуальною основою арт-педагогіки та арт-технології як її засобу слугує арт-терапія – напрям психотерапії, реабілітації й психокорекції, психотерапевтичний метод, що міцно закріпився в роботі з психічними розладами людей і базується на лікувальній дії мистецтва. Педагогічний потенціал сучасних арт-технологій спирається на психоаналітичні ідеї З. Фрейда про розкриття внутрішнього «Я» особистості через заняття творчістю; на теорії К. Юнга про індивідуальні й універсальні символи, що здатні передавати думки й внутрішні переживання пацієнта у формі образів і смислів;

на теорії А. Хілла про властивості художнього мистецтва відволікати хворого від хворобливих думок і переживань і фокусувати його увагу на процесі одужання; на роботах М. Наумберг і Е. Крамер про те, що створені художні образи допомагають дослідити підсвідомість, тобто думки, тривоги, страхи, конфлікти, мрії, дитячі спогади пацієнта, а сам творчий процес через сублімацію, інтеграцію і синтез дозволяє усвідомити й опрацювати їх на новому рівні, зняти емоційну напругу й трансформувати її в позитивні емоції. Завдяки своїй екологічності арт-терапевтичні методи й засоби успішно застосовуються в освітньому процесі і, як зазначають дослідники, «мають неклінічну орієнтацію» (Шищенко, Канівець, 2020, 138–141).

У педагогічній літературі є чимало визначень поняття «арт-технологія», кожне з яких відображає окремих аспект його змістового наповнення. Так, І. Мурадханян, Л. Гладкоскок, Ж. Черська трактують арт-технології як «технології з використанням засобів мистецтва, які можуть використовуватися у навчальному процесі з метою урізноманітнення занять, їх гейміфікації, підвищення мотивації до навчання» (Мурадханян, Гладкоскок, Черська, 2023, 268–275). На думку В. Шищенко й Н. Канівець, арт-технології – це «сукупність форм, методів різних видів мистецтва, спрямованих на розвиток творчого потенціалу особистості в освітньому процесі» (Шищенко, Канівець, 2020, 138–141). О. Сорочинська пропонує кілька визначень поняття: «система педагогічних прийомів, методів та форм організації освітнього процесу, яка базується на використанні засобів мистецтва для розвитку особистості, її креативності, емоційності, сенсорного досвіду та самовираження» (Сорочинська, 2025, 7); «педагогічно організовані способи використання різних видів мистецтва (музика, живопис, театр, танець) у навчанні та вихованні, що сприяють творчому розвитку та формуванню художньо-естетичної компетентності». В інтерпретації О. Кучерявої, це сукупність методів, прийомів і технологій навчання та виховання засобами різних видів мистецтва й самовираження в мистецтві (Кучерява, 2019, 91–96). М. Лібман наголошує на терапевтичному аспекті арт-технологій і вбачає його цінність у можливості через мистецтво передавати почуття та інші прояви людської психіки з метою зміни структури її світовідчуття (Liebmann, 2003).

Як бачимо з поданих визначень, арт-технології володіють освітнім, виховним, розвивальним, терапевтичним, діагностичним, корекційним і психопрофілактичним потенціалом. Відтак, у процесі розвитку емоційного інтелекту майбутніх учителів початкової школи їх використовувати доцільно й необхідно. Цілком погоджуємося зі словами Т. Коваль, О. Демченко, О. Граб, які актуальні в контексті нашого дослідження і влучно характеризують арт-технології: «Їх суть (арт-технологій) полягає не в навчанні співу, малюванню, декламації, інсценізації, а в тому, що діти через різні техніки, використовуючи спеціально підібрані матеріали, отримують можливість виразити себе, виплеснути накопичені емоції, поділитися своїми переживаннями і, таким чином, поліпшити свій емоційний стан» (Коваль, Демченко, Граб, 2013, 314–326).

Арт-технології – потужний педагогічний інструмент, що дозволяє майбутнім фахівцям початкової школи безпечно й креативно досліджувати власний внутрішній світ, розібратися зі своїми емоціями й почуттями, розвивати навички емоційно-вольової регуляції, навчитись приймати себе та інших і, головне, активізувати гаму позитивних емоційних переживань, що виникають не тільки за рахунок творчого процесу, але й внаслідок партнерської інтенсивної комунікації, яка супроводжує його. Студенти мають можливість поділитися власними думками й емоціями, позбутися невпевненості, розповісти про свої страхи й очікування. Освітнє середовище набуває позитивного емоційного забарвлення, що робить комунікацію і співпрацю студентів комфортною і природною. Набуті в культуротворчому мистецькому просторі навички емоційного інтелекту, емоційний досвід переносяться в подальшу професійну діяльність та в особисті взаємини студентів, сприяють згуртуванню дружнього студентського колективу. Звернення до арт-технологій вирішує цілу низку освітніх завдань: від оптимізації емоційного стану, зниження тривожності, підвищення стресостійкості й самооцінки до соціальної адаптації, профілактики професійного вигорання й розширення методичного арсеналу майбутнього педагога, яким можна скористатися у професійно-педагогічній діяльності.

Серед широкого розмаїття напрямів арт-педагогіки й різновидів арт-технологій для розвитку емоційного інтелекту майбутніх учителів початкової школи ми обрали такі, які базуються на використанні казки, образотворчого мистецтва, музики, танцю, театралізації. Зупинимось більш детально на казкотерапії як арт-технології, що засвідчила свою ефективність у нашому експериментальному дослідженні.

Казкотерапія – це цілеспрямований вплив на когнітивну й емоційну сферу особистості засобами казки. Психологічний ефект арт-технології обумовлюється рядом особливостей, як-от: відсутність прямих повчань чи рекомендацій, образність і метафоричність мови, алегоричність образів, доступність для розуміння. Ці чинники вже самі по собі заспокійливо діють на свідомість, викликають відчуття безпеки й психологічної захищеності. На психіку людини казка здійснює подвійний вплив: на рівні свідомості і на рівні підсвідомості. Діючи на підсвідомість через метафори та яскраві образи, казка дозволяє виявити і перевести в поле свідомості приховані емоції, підсвідомі страхи, стрес, тривожні стани, конкретизувати емоційні реакції, що лежать в їх основі, та зрозуміти причини їх виникнення. Усвідомлюючись, складні емоції, що знаходились у підсвідомості, стають більш контрольованими й регульованими, інтегруючись в емоційний досвід. У такий спосіб казка сприяє самопізнанню й самоусвідомленню, коли людина аналізує й проговорює власні емоції, переживання, думки, відсторонюючись від зовнішньої реальності, включається у творчу роботу з казкою, що також дає можливість заглибитись у себе й дати вихід емоційній напрузі, гніву, страхам, і, таким чином, полегшити свій психоемоційний стан.

Зауважимо, що в казці завжди представлено широкий спектр емоцій, що проявляється у взаємостосунках головних персонажів, пригодницьких елементах, непередбачуваних казкових поворотах. Художня сила казки полягає в тому, що вона набуває для читача особистісного виміру. Поринаючи у вир казкових подій і ототожнюючи себе з головними героями, він проживає разом з ними складні емоції, співчуває, радіє, засмучується, обурюється несправедливістю, плекає надії, намагається зрозуміти почуття й мотивацію інших персонажів, вчиться ефективно комунікувати й вирішувати конфлікти. При цьому він переживає усю емоційну гаму, знаходячись в безпечному середовищі.

Казкотерапія в процесі роботи над розвитком емоційного інтелекту майбутніх учителів початкової школи передбачала використання таких прийомів і технік, як читання й слухання казок, обговорення, створення «емоційної карти» головних казкових героїв, вигадкування й написання власних казок, складання групової казки, малювання казки, театралізація за змістом казок. Під час складання казки людина наділяє казкових персонажів власними думками й переживаннями, втілює в сюжет систему таких соціальних відносин, які близькі її життєвому досвіду, тобто проєктує на казку власний внутрішній світ з його суперечностями й конфліктами. Процес написання казки цінний тим, що казкар не тільки може виплеснути власні емоції, але й, обмірковуючи сюжет, послідовність подій, характери й репліки героїв, знижує інтенсивність власних негативних емоцій й активує появу позитивних. Лідируюча позиція емоцій поступово згасає і переміщується в бік інтелектуальної сфери.

Отже, одним із способів вирішення проблеми розвитку емоційного інтелекту в майбутніх учителів початкової школи є використання арт-технологій в освітньому середовищі університету. У цьому плані казкотерапія як один з різновидів арт-технологій доводить свою ефективність. Вона допомагає вираженню емоцій, їх ідентифікації й усвідомленню, розвитку вмінь емоційної саморегуляції, підвищенню мотивації, розкриттю творчого потенціалу як виразника емоційної сфери особистості, викликає натхнення до професійного самовдосконалення й опанування професією вчителя початкової школи, в якій робота над казкою спільно з молодшими школярами займає вагоме місце.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваль, Т. В., Демченко, О. П., Граб, О. Д. (2013). Особливості використання арт-технологій в практиці роботи з молодшими школярами. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Державне управління». Серія «Право». Серія «Економіка». Серія «Психологія». Серія «Педагогіка», 2(16), 314–326.*
2. Кучерява, О. (2019). Арт-технології як засіб реалізації соціокультурної змістової лінії на уроках української мови. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки, 50, 91 – 96.*
3. Мурадханян, І., Гладкоскок, Л., Черська, Ж. (2023). Цифрові інструменти для використання арт-технологій при вивчення іноземних мов. *Актуальні питання гуманітарних наук, 70, 1, 268 – 275.*

4. Сорочинська, О. (2025). Арт–технології в роботі з дітьми. Видавництво ЖДУ ім. І. Франка.
5. Шищенко, В. О., Канівець, Н. Г. (2020). Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання арт-технологій у роботі з молодшими школярами. *Інноваційна педагогіка*, 22, 3, 138 – 141.
6. Liebmann, M. (2003). *Art therapy for Groups: a handbook of themes, games and exercises*. SHAMBALA.